

Lärarutbildningen och lärarrollen

På Kuba, med dess undervisnings- och utbildningsexplosion sedan revolutionen 1959, har den viktigaste metoden att höja lärarnas status inte varit att ge dem ökad lön utan att poängtera deras betydelsefulla samhällsfunktion. Skolan har gjorts till centrum för hela ortens aktiviteter. Lilian Levin, som här berättar om Kubas skolfrågor, undervisar vid pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet, har skrivit en trebetygsuppsats om utbildningen på Kuba och besökte landet sommaren 1968.

Ett av underutvecklingens allra vanligaste symtom är låg utbildning hos folkmajoriteten — analfabetism och okunnighet. Vid den kubanska revolutionens seger 1959¹ var 23,6 procent av befolkningen i sin helhet analfabeter. Men skillnaden mellan stad och landsbygd var stor, 11,7 procent i städerna mot 41 procent på landsbygden.

Rätten till utbildning

"Utbildning åt alla" var en av de grundläggande mänskliga rättigheter som redan kubanernas frihetsapostel, Jose Martí, ivrat för i slutet av 1800-talet då Kuba ännu var spansk koloni. Kampen mot analfabetismen blev också en av de första åt-

¹ Revolutionens seger 1959 benämns på Kuba "la fuerza de la revolución". "La revolución", revolutionen, används för att beteckna den revolution som ständigt pågår.

gärder den revolutionära regimen grep sig an. Men utbildningen var för denna inte **enbart** en mänsklig rättighet utan **också** en ekonomisk och politisk nödvändighet.

De vittgående planer på jordbruksreformer och industrialisering som förelåg den revolutionära regeringen ställde stora krav på utbildad arbetskraft, speciellt som en sjättedel av den välutbildade eliten lämnat Kuba i samband med revolutionen. För att försvara landet mot eventuell invasion från USA krävdes också ett folk med hög politisk medvetenhet. Försvarsviljan sattes ju följande år på prov redan 1961 vid den nordamerikanska invasionen i Grisbukten.

Alfabetiseringskampanjen

Den alfabetiseringskampanj, som utlystes 1961 och som beskrivits av en unescodelegation

i en detaljerad rapport (Methods and Means Utilized in Eliminating Illiteracy in Cuba), lyckades med det till synes omöjliga — att på mindre än ett år så gott som helt utrota analfabetismen på Kuba. De 3,9 procenten resterande analfabeterna bestod av gamla, sjuka och 25 000 haitier som inte kunde spanska.

Till sin hjälp hade ledningen 265 000 frivilliga alfabetisörer — arbetare, studerande, hemmafruar och utbildade lärare — som med lykta, hängmatta, ryggsäck och läroböcker begav sig till landets mest avlägsna och otillgängliga trakter för att leva, arbeta och studera med den i utbildningshänseende handikappade befolkningen.

Lärarna på Kuba före revolutionen

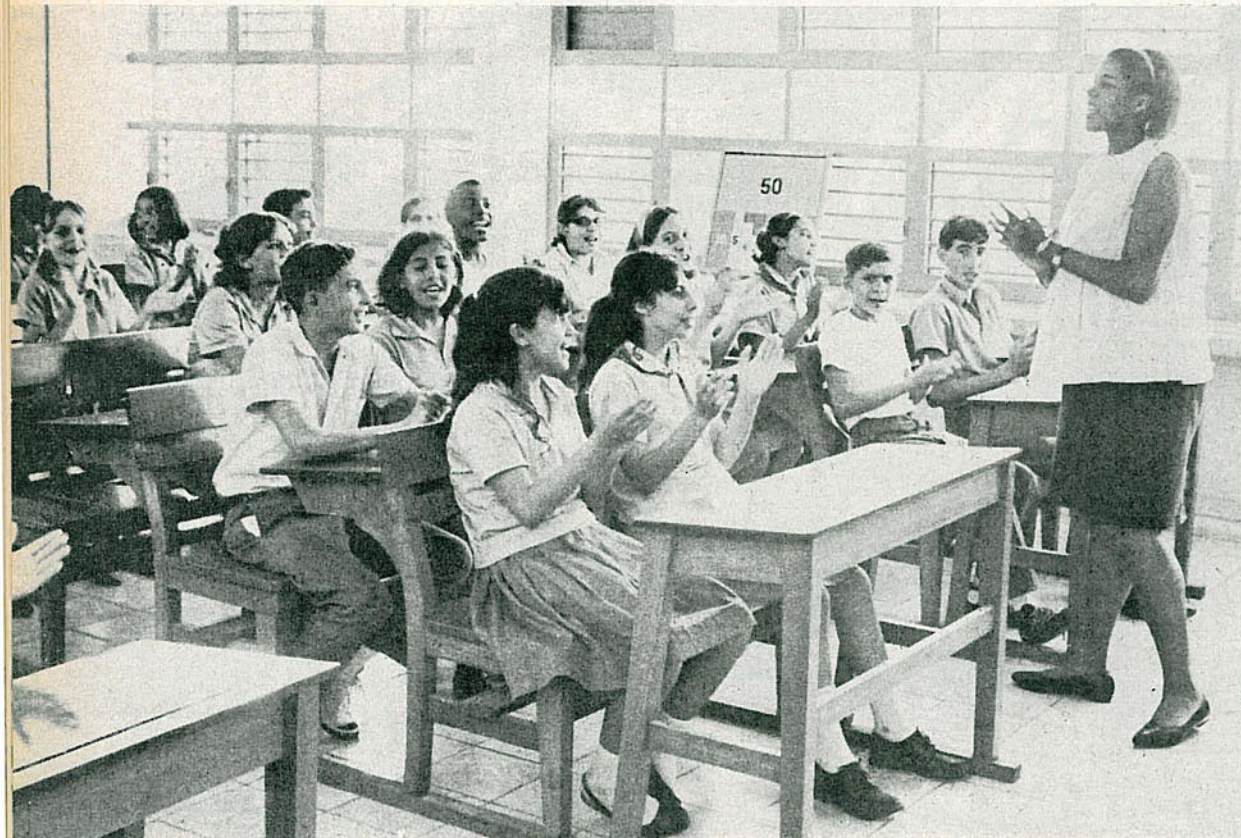
Det fanns vid denna tid ca 36 000 utbildade lärare på Kuba, varav majoriteten deltog i alfabetiseringskampanjen. För många var det första gången de getts tillfälle att utöva sitt yrke. Statligt anställda lärare hade lågt anseende på det förrevolutionära Kuba, och tjänsterna var begränsade. Eftersom de föräldrar som kunde betala sina barns skolgång var lätt räknade gav inte de högre ansedda privatskolorna utrymme för många lärartjänster. Om arbetarnas och böndernas barn alls gick i skola var det inte mycket bevänt med undervisningen.

Världsbankens rapport 1951 kommenterar: "En lärare på Kuba var en statstjänsteman med livslång tjänst för full lön vare sig han undervisade eller inte... köp av lärartjänster förekom t o m."

Så här uttrycker sig Fidel Castro om de många lärare som övergav revolutionen:

"Kan man kalla dem lärare, som överger landet och slutar som lärare, när en revolution uppstår, som vill ge undervisning till hundratusentals barn och till den miljon människor som under årtiondenas lopp ackumulerat okunnighet? En revolution som bygger skolor i landets alla

Primärskolan — de sex första årskurserna — har expanderat kraftigast

på Kuba

hörn och som ger alla ungdomar lika möjlighet att studera utan något slag av privilegier, eller snarare som ett allmänt privilegium för hela befolkningen, för alla ungdomar. Nej, de var inte lärare i någon enda mening utan folk som försökte tjäna sitt uppehälle genom att förvandla läraryrket till vilket yrke som helst. Läraryrket var inte för dem en aktivitet som måste räknas till de grundläggande i ett samhälle. De var inte i stånd att förstå lärarnas roll eller i stånd att hysa en lärares ideal. Att vara lärare var för dem ett medel att tjäna sitt uppehälle."

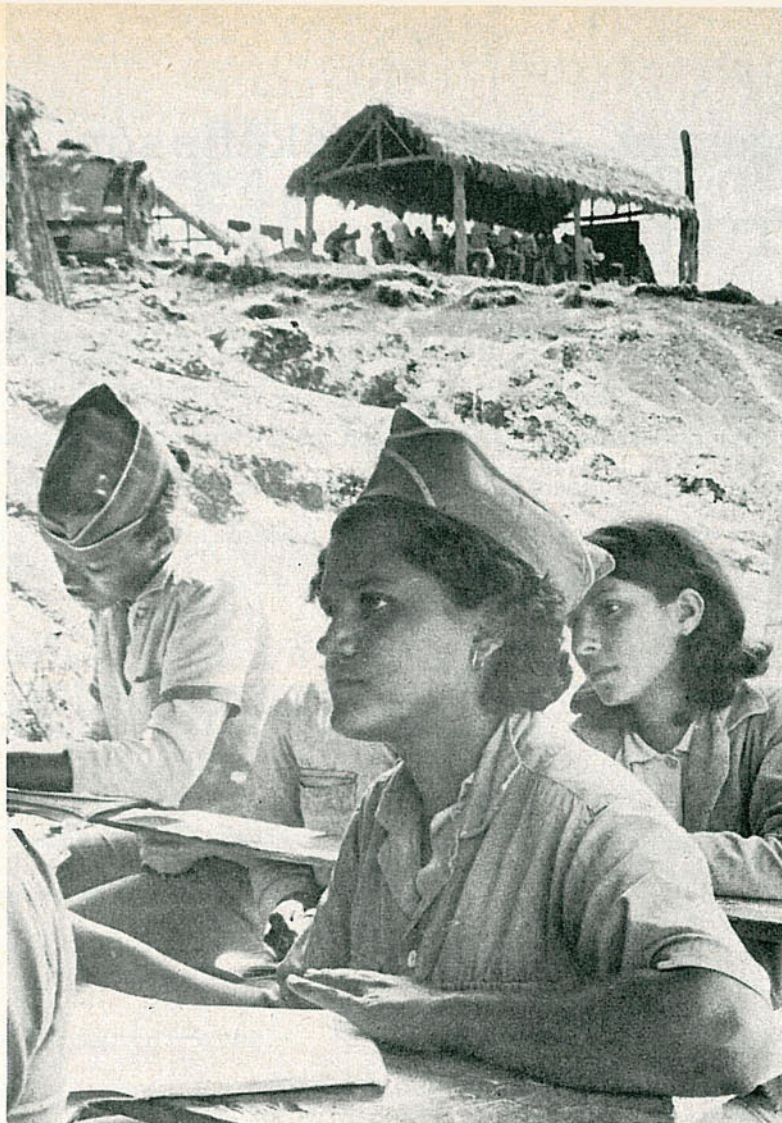
Ett annat slags lärare

Av Kubas 8 miljoner invånare får idag ca 27 procent någon form av organiserad undervisning mot 12,8 procent 1957. Kuba har den högsta utbildningsprocenten i Latinamerika, vars genomsnitt lyder på 16,8 och där Haiti noterar bottenvärdet, 6,5.

För att utbilda dessa mer än 2 miljoner människor krävs inte bara fler utan även ett annat slags lärare. Den kubanske läraren utgör idag — som man säger — både den teknisk-vetenskapliga och den politiska revolutionens "avantgarde". Läraren har getts den medvetne uppfostrarens roll.

Fidel Castro uttrycker denna roll på följande sätt i ett tal till lärarkandidaterna i juli 1966:

"Att vara i lärarutbildningens förtrupp är detsamma som att vara i revolutionens förtrupp. Detsamma gäller på det sociala området, därför att man inte kan göra upp planer för ett nytt samhälle utan en ny uppfattning om livets grundläggande problem och därför att man inte kan föreställa sig nya generationer i stånd att leva på ett nytt sätt utan en proletär fostran. Det åligger just er att ta hand om denna ytterst viktiga och avgörande uppgift att fostra de nya generationer, som ska leva i socialismen, och mer än så, i kommunismen. Det kommer aldrig någonsin att finnas ett kommunistiskt samhälle om man inte fostrar och formar människor att leva i detta samhälle, eftersom det inte enbart är fråga om ekonomisk utveckling eller överflöd, utan i ett mycket viktigt och grundläggande avseende är en fråga om fostran, ty mitt i överflödet kan egoismen existera... I det kommunistiska samhället måste alla människor vara frikostiga och generösa, ingen kan

Första året av den femåriga lärarutbildningen efter primärskolan är förlagt till ett internat där lärarkandidaterna läser utomhus och i primitiva hyddor, hjälper till med tvätt, mallagning och jordbruksarbete

vara egoistisk och ingen kan kräva privilegier på andras bekostnad och över andra. Naturligtvis måste man skapa detta medvetande hos människan, inte från och med småskolan, det måste skapas inom människan redan när hon börjar tala, redan när hon börjar säga mamma och pappa. Och man kan inte sträva att fostra nya generationer med dessa egenskaper utan lärare."

Utbildning och förändring

Vilken räckvidd har då den pedagogiska aktivitet som kommer till uttryck i undervisning och utbildning i ett land som Kuba?

För det första utgör utbildningen idag den mest långvariga och mest systematiskt utformade påverkan för att förändra människan. Men dessutom har hela det kubanska samhällets resurser satts i tjänst för att skapa den nya, den integrerade människan. Därvid skiljer sig Kuba från Sverige, där den offentliga sektorn ständigt balanseras mot enskilda ekonomiska och sociala intressen.

Primärskolan

Primärskolan — dvs de sex första årskurserna — är den skolform som expanderat kraftigast. Det hänger givetvis samman med den låga utbildningsnivå den kubanska befolkningen led av vid revolutionens seger. 1958—59 gick bara 50 procent av de aktuella årskullarna i primärskola. Idag går nära nog alla.

Primärskol-explosionen krävde i sin tur en kraftig ökning av lärarkåren. Det är också utbildningen av primärskollärare som man hittills satsat mest på. Majoritetens behov tillgodoses först. Högre och mer specialinriktad utbildning kommer i andra hand.

Klass- och kulturpåverkan

Den nya lärarutbildningen startade 1962. Ett av de viktigaste motiven för förändring av utbildningen var den snedrekrytering av lärare som tidigare förekommit: lärarkandidaterna kom till en alldeles övervägande del från medel- eller överklass och

från staden. Denna klassmässiga och kulturella snedrekrytering av lärarkåren inverkade hämmande på de arbetar- och jordbrukarbarn som gick i skolan. Dessa hade andra kulturnormer och annat språkbruk. Dessutom var det svårt att få stads-lärarna att undervisa där de bäst behövdes — i de svårtillgängliga bergstrakterna.

I den utbredda vuxenundervisningen, som idag omfattar ca 1/2 miljon människor, har man också tidigt gjorts medveten om hur präglat språket är av just klasstillhörighet. Det faktum att många av de lärare och tekniker som utformar proven tillhör en tidigare privilegierad klass gör att man kommit att föredra muntliga examina. Än finns emellertid inte personella resurser för att enbart utnyttja dessa, och man anstränger sig därför att anpassa innehåll och språk i proven efter elevernas sociala, psykologiska och språkliga erfarenheter: dessa är olika för en industriarbetare i staden och en jordbruksarbetare på landet.

Den nya lärarutbildningen

De ungdomar mellan 12 och 20 år som genomgått primärskola och är beredda att undervisa där de bäst behövs har tillträde till en femårig lärarutbildning. Alla lärarkandidater får stipendier som omfattar allt man behöver: kost, logi, kläder, böcker, fickpengar, resor, hälsovård etc. 1967/68 gick ca 18 000 elever under utbildning — fyra gånger fler flickor än pojkar.

Första utbildningsåret är förlagt till en internatskola i Sierra Maestra-bergen i Orienteprovin-sen, varifrån gerillan gjorde sitt intåg i Havana 10 januari 1959. Platsen har valts med tanke på att den en gång var lägerplats för en del av revolutionsarmén under Che Guevara. Eleverna får vandra upp den långa branta stigen till skolan. När jag besökte Minas del Frio, som platsen heter, sommaren 1968, åkte jag lastbil upp för den nyligen byggda ► 3

vägen och möttes med beundran eftersom eleverna inte visste om att en väg byggts.

Läret omfattar ett 40-tal byggnader: matsal, förrådslokaler, sovsalar, post, sjukstuga etc. Eleverna sover i hängmattor liknande dem som användes under alfabetiseringskampanjen. De hjälper till med tvätt och matlagning, deltar i arbetet på åkarna runtomkring och studerar utomhus i primitiva hyddor. De examineras genom att bestiga Kubas högsta bergstopp — Pico Turquino.

Lärare på prov

I sitt tal till lärarkandidaterna i juli 1966 beskriver Fidel Castro avsikten med detta ovanligt hårda liv:

"Det var nödvändigt att försöka få fram verkliga lärare, utbildade lärare i ordets verkliga betydelse, lärare i stånd att undervisa inte enbart i städerna utan likaväl på landet, och inte endast på landet utan också uppe i bergen, och inte enbart uppe i bergen utan också uppe i landets mest avlägsna berg. Det var nödvändigt att utbilda lärare i stånd att inte enbart undervisa i vårt land utan i stånd att ge sig iväg och undervisa var som helst i världen om så behövs... Det var därför som skolan byggdes i Sierra Maestra-bergen och som det beslöts att sätta lärarkandidaterna på prov för att även under dessa svåra förhållanden testa deras böjelse att bli lärare. Där provade vi på samma sätt de män som ville gå in i de revolutionära styrkorna. Lärarkandidaterna tillbringar första året på denna hårda, kalla och ogästvänliga plats för att man ska få reda på om de klarar av dessa påfrestningar. I så fall klarar de också av andra, utan några problem. När de lärare, som utbildats i städerna och aldrig arbetat på landet, skickades upp i bergen, blev de nedbrutna. Vi måste kunna räkna med folk som inte bryts ned om de skickas upp i bergen eller ut på landet. Efter de två sista åren vid Pedagogiska Institutet måste de kunna börja arbeta på landet och vi måste otvivelaktigt säga, att av dem som utexaminerades i den första årskursen har alla entusiastiskt begett sig dit de skickats för att ersätta lärarbrigaderna."

De elever som fysiskt och eller psykiskt inte klarar av den hårda utbildningen får hjälp att välja annan yrkesbana.

Lärare — elever

Undervisning sker i spanska, historia, geografi och matematik. Ca 90 procent av lärarna är fd elever och därför så gott som jämnåriga med eleverna. I all utbildning på Kuba är det vanligt att elever och lärare byter av varandra i undervisningen. I varje ämne utses de duktigaste eleverna till sk monitorer, vilka då och då tar över undervisningen och i övrigt har ett extra ansvar att hjälpa de kamrater som ligger efter i sina studier.

Bristen på utbildade lärare har delvis "tvingat" fram detta system, men eftersom de sociala och psykologiska erfarenheter man gjort genom detta nödvunga experiment varit så positiva är det mycket troligt att systemet kommer att bibehållas även när lärarbristen har hävts. På detta sätt utbyts de traditionellt auktoritära relationerna mellan lärare och elever till kamratliga.

Praktiskt arbete

De två följande utbildningsåren är förlagda till något mindre primitiva förhållanden, Topes de Collantes i provinsen Las Villas. Här får eleverna kunskaper motsvarande åttonde årskursen i lägre sekundärskolan (vårt högstadium) i de ämnen de ska undervisa i. Lärarkandidaterna utför även praktiskt arbete i form av tillbyggnad av skolan med sportarenor, samlingssalar etc.

De två sista åren tillbringas vid Makarenko pedagogiska institut i Havana. Lärarkandidaterna får allmänutbildning motsvarande föruniversitetet (vårt gymnasium) och dessutom vetenskaplig-teknisk utbildning. Men huvudvikten är lagd vid praktiktjänstgöring vid de 250 omkringliggande primärskolorna.

En arbetsgrupp bestående av

lärarkandidater, ansvariga vid övningsskolan och en handledare från Makarenko analyserar och kritiserar gemensamt det utförda arbetet. Lärarkandidaterna bedöms såväl akademiskt och praktiskt som ideologiskt. Den akademiska kontrollen sker genom prov varannan månad och i slutet av varje termin, den ideologiska kontinuerligt av studiekamrater och handledare.

Lärarnas praktiska aktivitet är viktig. En lärare ska i lika hög utsträckning och på samma villkor som eleverna delta i jordbruks- eller industriarbete. Från början får barnen lära sig att kroppsarbete och intellektuellt arbete så att säga bokförs på samma konto. Statens räkningar blir också desamma för dem som genomgått den nya kostnadsfria utbildningen — vare sig de i framtiden huvudsakligen ägnar sig åt praktisk eller intellektuell aktivitet.

Vidareutbildning

För att aktivt kunna delta i förändringar av skolan uppmuntras lärarna att fortsätta sin utbildning genom handledda självstudier. Varannan vecka får de besök av tekniska experter som är knutna till rörelsen "undervisningsaktivitet", vilken startades för att utbilda lärarkadrer som kunde föra ut den "tekniska och vetenskapliga revolutionen" i undervisningen.

De lärare som ännu inte har formell utbildning vidareutbildas genom sk lördagsmöten, vilka inrättades redan under alfabetiseringskampanjen. Då samlas alla traktens lärare för att utbyta erfarenheter, revidera studieplaner, föra ideologiska diskussioner etc. Om somrarna får de dessutom 45 dagars gratis vistelse vid kusten för vidare utbildning.

Lärarkall

Vid de diskussioner som förs när det gäller att komma till rätta med den låga utbildningsnivån i u-länderna betonas ofta vikten av att höja läraryrkets status så att detta blir mer tilldragande för den redan utbildade eliten. Den enklaste och mest lättillgängliga metod som i detta sammanhang brukar anföras är att höja lärarlönerna.

På Kuba har man delvis tillämpat denna metod. Lärarnas levnadsvillkor har förbättrats men endast på samma villkor som för den övriga befolkningen — dvs genom en rad naturaförbättringar. Deras ekonomiska standard har därmed avsevärt tryckts i förhållande till hur många lärare hade det före revolutionens seger.

Men den på Kuba viktigaste metoden att höja lärarnas status har varit att poängtera deras betydelsefulla samhällsfunktion. Lärarnas stora ansvar för att lära ut och påverka nya generationer har bl a betonats genom att skolan gjorts till centrum för hela byns aktiviteter. Lärarnas fritid ses inte frikopplad från deras arbetstid. Läraryrket har blivit ett lärarkall.

Skolan och samhället

Det är emellertid bara en tidsfråga hur länge skolan och lärarna kommer att inta denna centrala ställning vid formandet av det kubanska samhället och den kubanska människan. När kunskap och kultur spritts till hela folket, när universitetet blivit universellt — då kommer det också att upphöra som sådant. Denna vision har bl a uttryckts av Che Guevara i orden: "Forma hela samhället till en enda stor skola."

Lilian Levin

Källor

Fidel Castro — Kubas väg. Stockholm 1969.
Methods and Means Utilized in Eliminating Illiteracy in Cuba. Unesco 1964.
G Myrdal: Asian Drama. N Y 1968. Vol III.
Seers et al: Cuba — The Economic and Social Revolution. U S 1964. Part II.
Unesco Report. Genève 1968.